

2000 YILINA DOĞRU
SANATLAR
SEMPOZYUMU

THE SYMPOSIUM OF
ARTS TOWARDS THE
YEAR OF 2000

SANAT EĞİTİMİNDE KOLTORON ROLO

Afşar TİMUÇİN

Ataköy 3.cü kısım O Blok No. 8/9 İSTANBUL

İSTANBUL DEVLET GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ

24 - 28 EKİM 1977 İSTANBUL

D. baş No. 311

4er No. 304

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. *ab311*

SINIFLAMA NO.

06304

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

TİMUÇIN A.

Bir sanat yapıtında anlamı anlatımdan, dışlaştırma yöntemlerini dışlaştıran duygu ve düşünceden, savı simgeden, görüşü imge düzeninden, değeri söz yapısından, kısacası belirlenenin belirleyenden kolay kolay ayıramayız. Bir sanat yapıtında dış'la iç'in, biçim'le içerik'in nerede başlayıp nerede bittiğini saptayacak yöntem ve araçlara sahip değiliz. Dış'la iç'in birbirine kavuştuğu bir orta yer'in varlığını kim gösterebilir? Bir sanat yapıtını oluşturan dış yapıyla iç yapının birbirinden ayrı şeyler olmaktan çok, bir gerçekliğin iki ayrı yüzü, iki ayrı görünümü olduğunu seziyoruz. Mantiğı ve dili biraz zorlayarak şöyle diyebiliriz: birinden biri ortadan kalkınca öbürü de ortadan kalkan bu iki şey, birbirine aynı şey kadar yakın iki şeydir. Ne olursa olsun, dış yapıyla iç yapı ayrı şeylerdir, elbette ya da en azından zihnimiz onları ayrı ayrı şeyler olarak belirlediği için ayrı şeylerdir. Şu gerçeğe sık sık yüz yüze geliriz: biçim yönünden güçsüz, içerik yönünden dolgun bir yapıt, düşünülmemiş bir duygusalılık, yatağını aşmış bir duygusalılık olarak yansırken, biçim yönünden güçlü, içerik yönünden cılız bir yapıt duygusalılığını düşünselliğine adanmış eksiksiz ama cansız bir varlık olarak görünmektedir. Bu da, iki ayrı öğenin elle tutulur biçimde olmasa da, sezilir bir biçimde ayrı ayrı var olduğunu, ama bir bütün oluşturmasına var olduğunu gösteriyor. Gerçekte bu ikilem hep aşmak istediğimiz ama kolay kolay aşamadığımız, belki de hiç aşamayacağımız bir ikilemdir.

Estetik yargıya ulaşma çabası, bu yüzden, her zaman bir anlambilim araştırması gibi görünmektedir. Belirtilerin arkasında, daha doğrusu belirleyenin arkasında açık ya da örtülü (çok zaman örtülü) duran anlama ulaşabilmek gerekiyor. Estetik yargıya varmak isteyen kişinin ilk ve en önemli işi birçok davranış arasından (her yapıt bir davranışlar bütünü ortaya koyar) temel anlamı derlemeye çalışmak olmalıdır. Demek ki, estetikte birçok sorun, belirleyen-belirlenen açısından ele alınacaktır. Bir yapıtta belirleyenin özelliklerini, belirlenenin özelliklerini, bir de bu iki şeyin birbiri karışısındaki durumunu saptadığımız zaman elbette bir sanat kuramı geliştirmiş olmayız ama, o yapıtın yapısal özelliğini ortaya koymuş oluruz. Bu çaba bize bir sanat kuramı geliştirmekte ayrıca yardımcı olabilir. Bir yapıtta yapıların belirleyen-belirlenen düzeyinde kendileri olarak ayrıştırılması elbette bir tarihsel-toplumsal ayrıştırma ile birlikte olmalıdır. Bir yapıt, bir öğretici, bir sav, bir görüş tek başına çok bir şey anlatmaz, onu kendinde bir şey olarak ele alırken toplumsal-tarihsel bir ürün olarak da değerlendirmek zorundayız.

İnsan nasıl büyükevren diye belirlediğimiz o şeyler ve insan etkinlikleri dünyasının, durmadan evrimlenen o canlı bütünlüğün karşısında bir küçükevren'se, yapıt da değerlerden ve tekniklerden oluşan bir büyükuvarlık'ın içinde, o büyükuvarlığa bütünselliğini kazandırmakta kendi çapında katkıda bulunan bir küçükuvarlık'tır. Uygurlık dediğimiz etkinlikler bütünü, kültür dediğimiz değerler dünyasıyla teknik dediğimiz usul, yöntem, araç ve gereçler dünyasının ayrılmaz bir biçimde kaynaşmasıyla oluşmuştur. Bunun gibi, her sanat yapıtı, büyükuvarlığın bir parçası olan ama ortaya koyduğu değerler ve teknikler bütünlüğü içinde başlıbaşına bir uvarlık görünümü kazanmış olan bir küçükuvarlıktır. Bir sanat yapıtının zorunlu olarak belli bir uvarlığa katılan değerleri ne ölçüde doğru, gerçek ve canlıysa, bir de onun bu değerleri somut dünyaya aktaran teknikleri ne ölçüde belirleyici, açıkla-

yıcı, dışlaştırmacıysa, bu sanat yapıtı o ölçüde başarılı ve dolayısıyla etkin olacaktır.

Sanat yapıtıyla ilgili olarak yapmaya çalıştığımız bu geniş tanıtlama doğruysa, sanatçının hem kültür düzeyinde yetkili bir kişi hem de yetkin bir teknik adam olması gerekiyor. Evet, sanatçı hem bir bilgi adamı, bir çeşit bilim adamı, isterseniz bir bilge kişi, daha genel bir deyişle bir kültür adamı, yani insan değerlerini genel düzeyde kavramış, insan düşüncesini evrimi içinde ve önemli aşama noktalarını özellikle görerek kavramış bir düşünür olmak zorundadır (burada bir parantez açarak şunu söyleyelim: insan düşüncesinin tarihi bize insan değerlerinin oluşumlarını ve dönüşümlerini gösteriyor), hem de bir elektirikçi gibi, bir nalbant gibi, bir terzi, bir aşçı gibi teknik adam olmak, zanaatçı olmak zorundadır. Mantiğı ve dili bir kere daha zorlayarak şöyle demekte yarar var: sanatçı yalnızca sanatçı değil, aynı zamanda zanaatçıdır. Ancak, sanatın teknik yanını birinci planda önemseyerek onu kesin bir zanaat durumuna indirgemek yanlışına da düşmemeliyiz. Unutmayalım, balçığı, boyayı, sözcükleri hem düşüncemizle hem usta ellerimizle yoğurabildiğimiz zaman heykeltiyiz, ressamız, şairiz.

Düşünceden, daha özel anlam da sanat kuramlarından elimizi ayağımızı çektiğimiz zaman sanatımız kaçınılmaz olarak güdük kalacaktır. Her gerçek sanat yapıtı belli bir sanat kuramının zorunlu kıldığı bir sonuç olmaktan çok, belli bir sanat kuramına, daha genel anlamda da değişik sanat kuramlarının karşılaştırılmasıyla elde edilmiş bir sanat görüşüne dayanılarak gerçekleştirilmiş bir sonuçtur. Tasarlanmış yapıtla gerçekleşmiş yapıt arasındaki uzaklığın, sanat kuramıyla sanat uygulaması arasındaki uzaklığın ne olduğunu biliyoruz. ama bu bizi sanat kuramı gereksinmesinden, bir sanat kültürü zorunluluğundan uzaklaştırmıyor, tersine bu gereksinmeye, bu zorunluluğa yaklaştırıyor. Tasarlananla gerçekleştirilen arasındaki uzaklık, tasarlananın yani çıkış noktasının önemini hiç bir zaman azaltmaz. Yaratmanın iç diyalektiği bizi birçok olurdan ve birçok olmazdan geçirerek, yani oldukça uzun bir yoldan yürüterek yapıta ulaştırır. Yapılar, doğrularla yanlışların çarpışmasından oluşan gerçekliklerin somut biçimleridirler. Nereden yola çıktığımızı, nereye varmak istediğimizi iyi bilmiyorsak, yaratma serüvenimiz rasgele bir serüven olacaktır.

Sanatçı, katıldığı büyükuşgarlığa küçükuşgarlıklar katabilmek için, o uçsuz bucaksız büyükevrende bir küçükevren olarak, yaratma gücü sınırlı ala katılma gücü büyük bir küçükevren olarak, sürekli bir düşünsel ve teknik ilerleme içinde olmak zorundadır. İnsana bir şeyler katmak, insandan çok şeyler almakla olabilir ancak. Sanatçı, bir fikri, bir temayı, bir konuyu görüşlerle, duyuşlarla, sezislerle bir sanat yapıtı durumuna getirebilmek için kendini insanlığın bir parçası duyacak kadar insanlık değerleriyle içli dışlı olmuş ve bu arada kendi sanatının olanakları içinde en yalın, en özgün, en kısa anlatım yollarına ulaşmış olmalıdır. Demek ki, sanatçı için kültür mü teknik mi, bilgi mi yatkınlık mı, bilgelik mi ustalık mı önemlidir sorusu meraklı münazaracılar-
dan başka kimsenin ilgilenmeyeceği bir sorudur.

Bir sanat yapıtında "değerler"le "teknik"in kendi içlerinde ve birbirleri karşısında dengesiz ve tutarsız oluşu yapıtın insan için olma işlevini bozduğu gibi, değerini de azaltır. "Teknik" ve "değer" yanları kendi içlerinde ve birbirleri karşısında dengelenmemiş ve tutarlı kılınmamış bir yapıt insanı yanlış düşürür, en azından beğenileri tedirgin eder ya da zedeler. Yanlış şeyleri güzel anlatan bir yapıt da, yanlış şeyleri çirkin anlatan bir yapıt da, doğru şeyleri çirkin anlatan bir yapıt da sonunda aynı kapıya çıkar. Bir yapıt doğruları güzel anlattığı zaman yapıttır.

Sanatla ve sanatçıyla ilgili olarak yaptığımız bu tanıtmalar bize şunu duyuruyor: bilgi sanatçı için bir lüks değil yalnızca bir zorunluluktur. Sanatçının bilgisi ancak bütünsel bir bilgi, kavrayıcı bir bilgi olduğu zaman yaratıcı bir etkinlik kazanır. Demek ki, sanatçı, yaptığı temrinlerle, yaratıcı ya da yorumlayıcı sanatının basit tekniğini

almış biri olmakla, şiir yaza yaza mısra düşürmeyi, hikaye yaza yaza bir konuyu derli toplu ve azçok anlaşılır bir biçimde vermeyi, ayağının ucunda döne döne herhangi bir kurguyu sahneye getirmeyi bilen adam olmakla, salt teknik adam olmakla sınırlanamaz. Sanatçı dediğimiz zaman aklımıza her şeyden önce insanın toplumsal-tarihsel değerlerini tüm gelişim ve dönüşümleriyle bilen kişi gelmelidir. Yaratıcı yarattığı, yorumlayıcı yorumladığı seyin teknik düzeyine olduğu kadar kültürel düzeyine de ulaşmış olmak zorundadır. Bir şair örneğin yalnızlık denen öznel olguyu zaman zaman şu ya da bu biçimlerde yaşamış olmak deneyiminden giderek yalnızlığın şiirini yazmaya kalktığı zaman yalnızlık kavramının genel insan için hangi alanlarda ne anlamlara geldiğini bilmiyorsa yazdığı şey eksikli olacaktır. Bu yüzden, onun genel olarak felsefe bilmesi, toplumbilim bilmesi, tarih, iktisat bilmesi, yani insan bilimlerinin genel bilgisine varma yolunda belli bir çaba içinde olması gerekmektedir. Elbette, dikkatle yaşadığımız zaman altbölümleriyle birlikte büyük bir toplama ulaşacak olan bu dalların herbirinde ya da birkaçında uzman olmasını isteyemeyiz ondan, ama onun bu dallardan herbirinin genel bir toplamı olan genel-bütünsel bir insan bilgisine ulaşmış olmasının bal gibi bekleriz.

Kültür alanları derinleştikçe, bölündükçe ve evrenselleştikçe, yani dünya büyüdükçe (bugün her köklü kültür dünya boyutlarındadır) sanatta kültür değerleri daha da önem kazanıyor. Şairseniz bir yandan şiirin sorunlarına yetismeye, daha çok sayıda şiir örnekleri görmeye çalışıyorsunuz, bir yandan da resmin, müziğin, felsefenin, iktisadın gittikçe genişleyen ve derinleşen sorunlarını bilmek zorunda kalıyorsunuz. Bu da hem altından kalkamayacağınız kadar büyük bir çaba istiyor sizden, hem de size bütün dünya bilgilerinin azçok eksikli bir özetinden başka bir şey olmayan bir genel bütünsel bilgiye ulaşma olanağı sözveriyor.

Sanat madem ki her zaman ve her zamandan çok bugün önemli ölçüde bir kültür sorunu ortaya koymaktadır, öyleyse onu sokaktan, gelişigüzelikten, savrukluktan kurtararak, doğaçtan söyleyebilen, doğaçtan çalabilen insanların düzeyinden kurtararak okul düzeyine götürmek, okul düzeyine götürüldüğü kadarıyla da teknik okul düzeyinden kurtararak kültür ve teknik okulları düzeyine ulaştırmak gerekmektedir. Bu da akademizme düşüp donuklaşmamış bir akademi öğretimiyle, canlı ve araştırıcı bir akademi öğretimiyle gerçekleştirilebilir ancak.

Gerçekten, sanat öğretimini zorlayan ya da zorlayabilecek olan en büyük tehlike akademizm tehlikesidir. Akademizm, bilindiği gibi, donmuş ve yaşamdan kopmuş doğrularla, bir de kolay söylenilen ve çabuk inandıran yalanlarla örülür. Akademi öğretimi düzeyinde öyle büyük doğrulardan sözdebiliriz ki, bu doğrular hiç kimseyi ilgilendirmeyebilir. Zihin ancak yaşamla ilgili gereksinimleri karşılayabildiği zaman yararlıdır, yoksa gerçeklikte yeri olmayan ya da önemli bir yeri olmayan imgelerin ve fikirlerin yılmaz üreticisi olarak kendi karşılıksız büyüklüğüne gömülecektir. Kavrayışlı zihin, her şeyden önce, insan için şu anda gerekli olanı bulup çıkarmakla yükümlüdür. Kavrayışlı zihin ne geçmişin çürümüş kalıntılarında esinir, ne geleceğin başdöndürücü büyüklüğüne bir falcı rahatlığıyla yerleşir. Kavrayışlı zihin yaşamın her türlü gereksinimini saptayan ve ilgili bulunduğu alanda karşılamaya çalışan zihindir ki, sağlıklılığıyla ve üretkenliğiyle akademizme ters düşer.

Zihnin kurumlaşmış sakatlanmışlığı olarak akademizmin en büyük belirtisi, ezberlenmiş biçimler üzerinde büyük tartışmalara girme eğilimidir. Akademizmin büyük ustaları çok zaman dinlerken hayran olduğumuz ama bununla birlikte kendilerinden pek bir şey öğrenemediğimiz insanlardır. Akademizm, şizofrenik bir yapı ortaya koyar: zihinsel bulanıklık ve dış dünyadan kopuş akademizmin de şizofrenik yapının da başlıca belirtisidir.

Kültürün sanat eğitimindeki rolünü ve önemini saptadık sanıyorum. Şimdi konuyu somuta götürmemiz ve şu soruyu sormamız gerekiyor: sanatçıyı gerçek bir kültür adamı olarak yetiştirebilmek için ne yapmalıyız ?

Gerçekte, şimdiye kadar söylediklerimiz bu sorunun karşılığını örtülü bir biçimde içeriyor. Burada bize düşen bu karşılığı somutlaştırmak ve formüllendirmek olacaktır.

Evet, sanatçıyı bir kültür adamı olarak yetiştirebilmek için şunları yapmalıyız:

a) Sanat öğretimi yapan okullarda felsefe, estetik ve bazı insan bilimleri alanlarında kavram açıklamalarına ve metin ayrıştırmalarına yönelik araştırma çalışmaları yapılmalıdır. Bu konularda ders veren öğretmenler, düzenledikleri ders notlarını ya da okuttukları ders kitaplarını öğrenciye sınav tehdidi altında belletmek yerine, öğrenciyi ilginç ve önemli metinleri kavramaya yöneltmeli, onları bu ayrıştırma çalışması içinde, sözkonusu bilgi alanlarıyla ilgili bütünsel-tarihsel bilgiye ulaştırmak için sürekli açıklamalar yapmalıdır. Bu ayrıştırıcı dersler, ayrıca kuramsal-sistematiik derslerle desteklenmelidir.

b) Bu tür bir bilgi çalışması yalnızca ana dilini konuşabilen kişilerin kaldırabileceği bir çalışma değildir. Her şeyden önce, üstünde durulması gerekli olan metinlerin genellikle çevrilmemiş ya da kötü çevrilmiş oluşu, öğrenciyi büyük kültür dillerinden birini öğrenmeye zorlamaktadır.

Bu yüzden, sanat öğretimi yapan okullarda öğrencilere yeni usullerle bir yabancı dil öğretilmelidir.

c) Ezbercilikten uzak ve araştırmaya yatkın böyle bir çalışma için yalnız öğrencilerin değil, öğretmenlerin de bazı iyi niteliklerle donanmış olmaları gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için meslek dersleri öğretmenlerinin ve kültür dersleri öğretmenlerinin bir süre uzmanlık ya da doktora çalışması yaptıktan sonra, hem bilgi açısından, hem bir yabancı dili iyi bilmek açısından, hem eğitimcilik açısından derinleştikten sonra ders verme hakkını kazanması gerekmektedir.